EIS-nieuws

Nederlands Soortenregister

In juli 2004 heeft het Ministerie van LNV een beperkte startsubsidie verstrekt voor een doorstart van het Nederlands Soortenregister. Dit project beoogt op termijn te komen tot een website waarop informatie te vinden is over alle taxonnamen die relevant zijn voor de Nederlandse biodiversiteit. In de korte eerste fase (tot december 2004) worden goede digitale lijsten bijeengebracht in een gestandaardiseerd systeem, worden literatuurbronnen toegevoegd en op een gestandaardiseerde manier wordt de status van het voorkomen in Nederland aangegeven. Voor de tweede fase, die voorziet in het aanvullen met ontbrekende groepen, regulier beheer en update, wordt een projectplan opgesteld.
Naturalis treedt op als organisator en werkt samen met onder meer het Nationaal Herbarium Nederland, Centraal Bureau voor Schimmelcultures, Zoölogisch Museum Amsterdam en diverse andere PGO's. EIS-Nederland levert een belangrijke bijdrage aan het project. Zo is ondergetekende projectleider en alle bureaumedewerkers hebben meegewerkt om de bestaande digitale lijsten te stroomlijnen. Diverse EIS-coördinatoren zijn reeds benaderd voor controle van hun eigen lijsten. Anderen zullen in een later stadium benaderd worden.

Roy Kleukers

Fauna Europaea

Fauna Europaea is in essentie een soortenlijst van de dieren van Europa. Een groot aantal specialisten heeft in dit project samengewerkt en er is nu een eerste versie van de lijsten beschikbaar (zie www.faunaeur.org). Nu breekt de fase aan waarin de lijsten per land gecontroleerd worden door de landelijke 'focal points'. Museum Naturalis is focal point voor Nederland en werkt hierin nauw samen met EIS-Nederland. Het bleek te lastig te zijn om bij het benaderen van de specialisten voor het Nederlands Soortenregister (zie hiervoor) direct ook de lijsten van Fauna Europaea te betrekken. Nu zal de check plaatsvinden nadat de lijsten voor het Nederlands Soortenregister zijn vastgesteld.

Roy Kleukers

Vaststelling Rode Lijsten bijen en mollusken

In 2003 heeft EIS-Nederland in opdracht van het Ministerie van LNV twee Rode Lijsten opgesteld: van bijen en van land- en zoetwatermollusken (i.s.m. Stichting Anemoon). Lange tijd was onzeker of deze lijsten ook officieel vastgesteld zouden worden door het ministerie. Op 5 november is dit eindelijk gebeurd. Ook de Rode Lijsten van vaatplanten, kokerjuffers, steenvliegen, haften, platwormen en mossen zijn nu 'officieel'. Wat dit in de praktijk voor het beleid betekent is nog onduidelijk. Het volledige ministeriële besluit en de lijsten zijn te raadplegen op www.minlnv.nl (klik op 'Onderwerpen' en vervolgens op 'Soorten- en gebiedsbescherming').

Menno Reemer

Gegevens nodig voor het nieuwe waarnemingenverslag

In 2005 wordt net als in voorgaande jaren een waarnemingenverslag uitgebracht. Naast de libellen, dagvlinders en sprinkhanen komen er korte stukken in over enkele slakken en kevers. We willen proberen om zoveel mogelijk in 2004 verzamelde gegevens in het verslag te verwerken. Gegevens die voor 10 januari 2005 worden ingeleverd, worden nog in het waarnemingenverslag opgenomen. Bestanden en formulieren met gegevens van dagvlinders en libellen kunnen worden opgestuurd naar: de Vlinderstichting, Postbus 506, 6700 AM, Wageningen, info@vlinderstichting.nl. Gegevens van sprinkhanen kunnen naar EIS-Nederland, Postbus 9517, 2300 RA, Leiden, eis@naturalis.nnm.nl.
Het onderstaande kaartje laat zien waar de afgelopen drie jaar (2001-2003) libellengegevens zijn verzameld. Zeeland is opvallend leeg maar voor de rest zijn alle provincies redelijk onderzocht. Zeer opvallend is de vlakdekkende inventarisatie ten oosten van de Biesbosch.

Jaap Bouwman & Vincent Kalkman

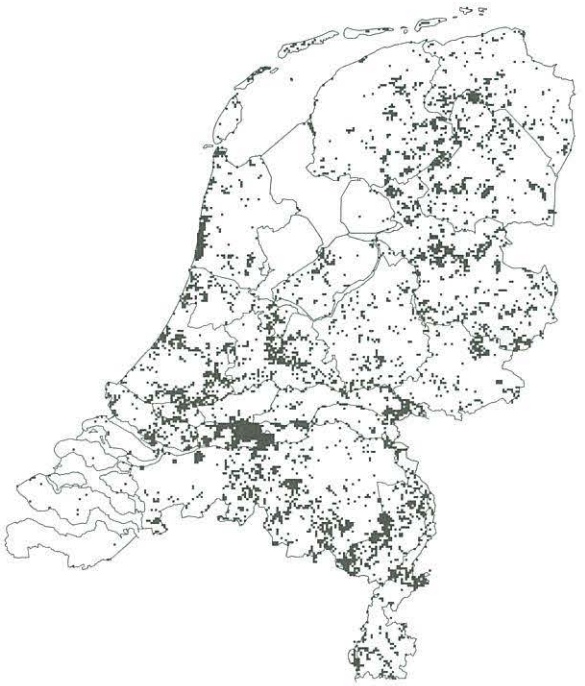

Inventarisatie mollusken Noord-Brabant en Zuid-Holland

In eerdere nieuwsbrieven was al uitgebreid aandacht voor de inventarisatie van mollusken in Noord-Brabant, die Arno Boesveld uitvoerde in het kader van het Atlasproject Nederlandse Mollusken. Dit heeft een enorme hoeveelheid gegevens opgeleverd. Aan de verslaglegging wordt momenteel de laatste hand gelegd. Een van de vele leuke resultaten van dit project is de ontdekking van een nieuwe soort voor de Nederlandse fauna (zie Boesveld & de Winter 2004 in de lijst met publicaties elders in deze nieuwsbrief).
Inmiddels is Arno begonnen met de inventarisatie van een nieuwe provincie: Zuid-Holland. Hier zal hij tot in augustus 2005 aan werken. Naar verluidt is het hem ook in deze provincie weer gelukt om een nieuwe soort voor de Nederlandse fauna te vinden!

Menno Reemer

Verslag EIS-weekend Biesbosch

Aanwezigen: Arno Boesveld, Kees Goudsmits, Hans Huijbregts, Vincent Kalkman, Roy Kleukers, André van Loon, Frank van Nunen, Menno Reemer, Joost van der Sande, John Smit, Oscar Vorst en Theo Zeegers.

Van 13 tot en met 15 augustus vond het jaarlijkse EIS-weekend plaats, dit keer in de Biesbosch. Met 12 deelnemers was dit het best bezochte EIS-weekend ooit, een verheugende ontwikkeling. Uiteenlopende specialismen waren vertegenwoordigd, met name kevers, libellen, mieren, mollusken, vliegen en watervlooien. Daarnaast werd aandacht aan diverse andere groepen besteed, zoals bijen, wespen en mysterieuze waterwiebelaars.
Dit brede spectrum aan onderzochte diergroepen bracht ook een heel scala aan verzamelmethoden met zich mee. Van de verschillende typen insectennetten kijkt al niemand meer op. Interessanter wordt het als er 'getrapseld' wordt: hierbij wordt water- en oevervegetatie onder water geduwd om kleine kevertjes van het wateroppervlak te kunnen scheppen. Ook boeiend is de zonderlinge gewoonte van sommigen om een mestvaalt te lijf te gaan, teneinde hier onzichtbare kevertjes uit vandaan te toveren. Vanuit psychologisch oogpunt is het verder de moeite waard om stil te staan bij hen die elke zelfbeheersing verliezen bij de vondst van een in ontbinding verkerende dode gans. Deze gans wordt opgetild en op woeste wijze heen en weer gerammeld, zodat uiteenlopend ongedierte tevoorschijn komt. Een geheel nieuwe wijze van verzamelen werd ter plekke uitgevonden toen een mysterieus wiebelend dier op het wateroppervlak werd waargenomen. Was het een vis, een waterkever of iets gekkers? Toen bleek dat het dier zich steeds verder stroomafwaarts van ons verwijderde, moest snel gehandeld worden. Kees Goudsmits aarzelde geen ogenblik en liet een

Hans Huijbregts schudt een dode gans uit om hier allerlei aaseters uit te verkrijgen (foto Roy Kleukers).

Oscar Vorst onderzoekt een mesthoop, waarin onder andere 20 kleine oorwormen *Labia minor* en een nieuwe diefkever (Ptiliidae) voor de Nederlandse fauna bleken schuil te gaan (foto Menno Reemer).

Kees Goudsmits tijdens zijn gewaagde poging om op een blok piepschuim een rups van de vlinder *Schoenobius gigantella* (Pyralidae) te pakken te krijgen (foto Menno Reemer).

enorm blok piepschuim te water, waarmee hij zichzelf al peddelend naar de mysterieuze waterwiebelaar verplaatste. Deze actie had succes, en weldra hadden we het dier in handen. Het leek op een kokerjuffer, maar bleek later (met dank aan Bert Higler) een rups te zijn van de vlinder *Schoenobius gigantella* (Pyralidae), die zich in een holle stengel had verschanst.
De mestvaalt leverde nog een nieuw kevertje (Ptiliidae) voor de Nederlandse fauna op. Wat de bijenfauna betreft was de roodrandzandbij *Andrena rosae* een opvallende verschijning. Deze bij komt in Nederland vrijwel niet buiten de Biesbosch voor, maar hier is het zo ongeveer de meest talrijke bijensoort. Zij is met name te vinden op schermbloemen. Verder bleek het Aziatische lieveheersbeestje *Harmonia axyridis* zich ook in de Biesbosch al aardig thuis te voelen. Andere vermeldenswaardige vondsten: de zweefvlieg *Sphaerophoria loewi* (Syrphidae), de sikkelsprinkhaan *Phaneroptera falcata* en de 'pyjamawants' *Graphosoma lineatum* (Pentatomidae).
Voor meer foto's zie www.naturalis.nl/eis (onder *Actueel*).

Menno Reemer

Verslag sprinkhanenexcursie Veluwezoom

Aanwezigen: Herman Berkhoudt, Floris Brekelmans, Kees Goudsmits, André ten Hoedt, Matthijs van Hoorn, Roy Kleukers, Albert Lutjeboer, Menno Reemer en circa 20 deelnemers van de Insectenwerkgroep van de NJN.

In opdracht van de provincie Gelderland werkt EIS-Nederland momenteel, samen met Bureau Natuurbalans, aan een beschermingsplan voor de zadelsprinkhaan *Ephippiger ephippiger* en de kleine wrattenbijter *Gampsocleis glabra*. De zadelsprinkhaan stond daarom centraal tijdens de EIS-excursie naar Nationaal Park Veluwezoom op 4 september. De opkomst was groot, met name door de onverwachte aanwezigheid een grote groep NJN'ers, die in de buurt hun kamp hadden opgeslagen.
Al vanuit de auto hoorden we bij de Posbank de eerste zadelsprinkhanen roepen. In het terrein zelf bleek de grote omvang van de populatie uit de vele tientallen roepende exemplaren. Horen was makkelijk, maar het te zien krijgen van de dieren was iets moeilijker. Toch zijn er uiteindelijke diverse exemplaren gezien en gefotografeerd, waaronder een vrouwtje met een spermatofoor aan het achterlijf (zie foto). Het is duidelijk dat dit één van de grootste populaties van deze zeldzame soort in Nederland is. Vooralsnog heeft de zadelsprinkhaan hier weinig te vrezen: de populatie is groot, de heide is structuurrijk en de reliëfrijke bodem heeft veel zandige plekjes, die de soort nodig heeft voor de eileg.
Ook andere insecten kregen de nodige aandacht. Het gebied is zeer interessant voor warmteminnende soorten, zoals diverse bijen, graafwespen en roofvliegen. De spectaculaire hoornaarroofvlieg *Asilus crabroniformis* werd gezien en de vele bijenwolven *Philanthus triangulum* zorgden voor een interessant schouwspel. Een hoogtepunt was de vangst van een nieuwe sluipvlieg (Tachinidae) voor de Nederlandse fauna door Maarten Schrama, een van de NJN'ers.
Voor meer foto's zie www.naturalis.nl/eis (onder *Actueel*).

Menno Reemer

EIS-website

Een website is vooral interessant als er regelmatig iets aan wordt veranderd of toegevoegd. Gelukkig is dit bij de EIS-website het geval. Een belangrijke toevoeging is de link *Actueel* in het hoofdmenu. Hieronder zijn aankondigingen en verslagen te vinden van actuele zaken, zoals de EIS-dag, EIS-excursies en het EIS-weekend, inclusief sappige foto's van deze evenementen. Het verdient aanbeveling om dit onderdeel van de website zo nu en dan te bezoeken, om op de hoogte te blijven van belangrijke nieuwtjes.
Het onderdeel *Beschermde ongewervelden* is flink uitgebreid. Hier was al een overzicht te vinden van alle 'beleidsrelevante' soorten ongewervelden, maar nu zijn bovendien over alle soorten van de Habitatrichtlijn en de Flora- en Faunawet artikelen te downloaden (in PDF-formaat) met uitgebreide informatie.
Evenals aan het vliegend hert, is nu ook aan de wespenspin *Argiope bruennichi* een speciale pagina gewijd. Dit artikel, dat eerder verscheen in het waarnemingenverslag 2004 (zie *Publicaties* elders in deze nieuwsbrief), bevat informatie over de uitbreiding van deze spin in Nederland, alsmede over de biologie. Deze pagina is direct te vinden onder www.naturalis.nl/wespenspin.
Enkele werkgroepen hebben nieuwe informatie aangeleverd voor de website. Er is uitgebreide informatie van de sprinkhanenwerkgroep opgenomen, met een literatuurlijst en een

Deelnemers aan de EIS-excursie naar de Veluwezoom op 4 september (foto Herman Berkhoudt).

Een vrouwtje zadelsprinkhaan *Ephippiger ephippiger* met spermatofoor (foto Herman Berkhoudt).

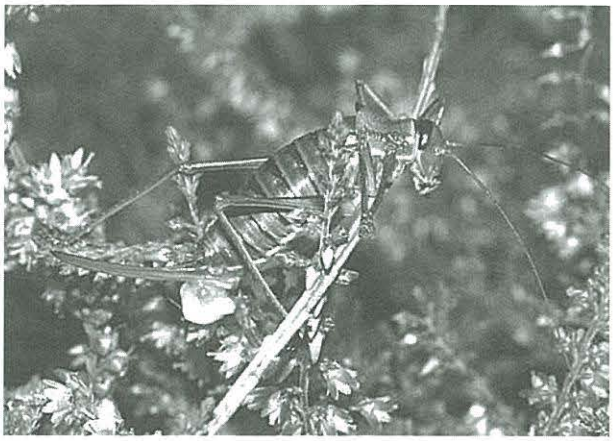

aantal links naar andere sprinkhanenwebsites. Verder is informatie van de werkgroep Strepsiptera (waaiervleugeligen) toegevoegd. Weinigen zullen bekend zijn met de soorten van deze toch wat obscure insectengroep, die er een bizarre levenswijze op na houden. Reden te meer om de website er eens op na te slaan.
Van diverse werkgroepen is nog geen informatie opgenomen. Coördinatoren die hun werkgroep virtueel willen presenteren, kunnen contact opnemen met John Smit, telefoon 071-5687594, e-mail smitj@natualis.nl.

Menno Reemer

Nederlandse Faunistische Mededelingen

Nummer 21 van NFM valt vooral op door het kleurrijke overzicht van de mariene mosdiertjes van Marco Faasse en Hans De Blauwe. Daarnaast aandacht voor snuitkevers, nieuwe sprinkhanen en krekels, wantsen op de wadden, kreeftachtige op walvissen, een bijzondere zweefvlieg en macrofauna in relatie tot oeverinrichting.

R.P.W.H. Felix & H.H. van Kleef - Boomkrekels *Oecanthus pellucens* bij Lobith het land binnen (Orthoptera: Gryllidae)
R.P.W.H. Felix - De eerste vondst van de lichtgroene sabelsprinkhaan *Metrioptera bicolor* in Nederland (Orthoptera: Tettigoniidae)
L.B. Holthuis & C.H.J.M. Fransen - Interesting records of whale epizoic crustaceans from the Dutch North Sea coast (Cirripedia, Amphipoda)
M.A. Faasse & H. De Blauwe - Faunistisch overzicht van de mariene mosdiertjes van Nederland (Bryozoa: Stenolaemata, Gymnolaemata)
D. Beuker - De moeraskniksspriet *Microdon myrmicae* in Nederland (Diptera: Syrphidae)
Th. Heijerman - The weevil genera *Acalles*, *Ruteria* and *Kyklioacalles* in the Netherlands (Coleoptera: Curculionidae)
B. Aukema, F.G. Bos, D.J. Hermes & Ph.J. Zeinstra - Wantsen van de Nederlandse waddeneilanden II (Hemiptera: Heteroptera)
M. Soesbergen & W. Rozier - De betekenis van natuurvriendelijke oevers voor de macrofauna

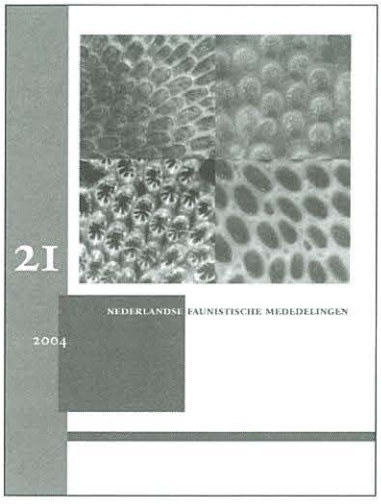

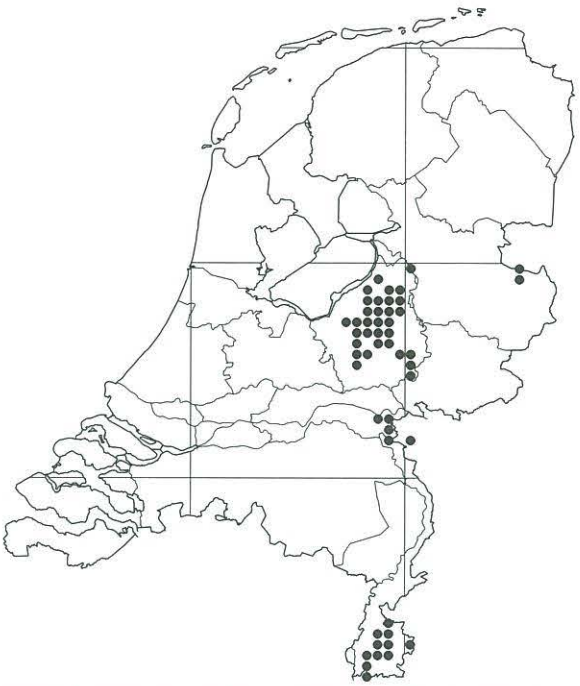

Figuur 1. Verspreiding van het vliegend hert in 5x5-kilometerhokken vanaf het jaar 2000.

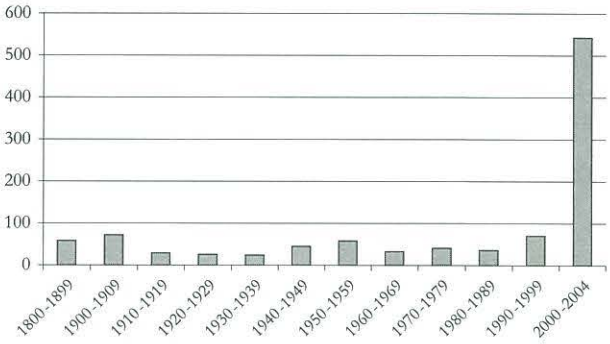

Figuur 2. Aantallen waarnemingen van het vliegend hert per decade.

Vliegend hert

De inhaalslag die afgelopen jaar voor LNV is uitgevoerd om de verspreiding van het vliegend hert in kaart te brengen is een succes geweest. Het ontplooide publiciteitsoffensief bestond uit 447 landelijke en regionale persberichten, 726 posters, verstuurd naar campings en dergelijke, en ruim 20 artikeltjes voor natuurblaadjes. Dit bracht een vliegwieleffect teweeg. Zo verscheen de oproep op allerlei websites. In totaal leverde dit 341 waarnemingen van het vliegend hert op. Hieruit bleek dat de soort op de Veluwe een groter verspreidingsgebeid heeft dan gedacht. Zo komt de soort ook voor in het noordoosten van de Veluwe en zijn er ook waarnemingen tussen de populaties in het centrale deel van de Veluwe en de Veluwezoom binnengekomen (figuur 1). In figuur 2 is duidelijk te zien dat het plaatsen van oproepjes in diverse media een goede methode is om waarnemingen van het vliegend hert binnen te krijgen.

John Smit

Bosrandenproject

Na een seizoen van workshops kunnen we tevreden terugkijken op een zeer geslaagde tweede fase van het bosrandenproject. Er zijn in totaal 16 workshops gegeven, één meer dan gepland. Op verzoek van het Ministerie van Defensie is er een aparte workshop gehouden voor beheerders van defensieterreinen. Gemiddeld waren er meer dan 20 deelnemers per workshop. Hieruit mag blijken dat er zeer zeker interesse was voor dit onderwerp bij de verschillende beherende instanties.
Na publicatie van het boek (Veling et al. 2004, zie het overzicht van publicaties elders in deze nieuwsbrief) en de workshops beginnen we deze winter met het laatste onderdeel van dit project: de praktijk. Om er voor te zorgen dat de beheerders ook daadwerkelijk iets gaan doen met de informatie uit het boek en de workshops organiseren we aantal terugkomdagen en geven we de gelegenheid tot het aanvragen van advies op locatie. Tijdens de terugkomdagen wordt een bosrand daadwerkelijk omgevormd samen met een aantal beheerders. Op die manier laten we zien hoe de theorie toegepast kan worden in de praktijk. Het advies op locatie is bedoeld voor die beheerders die een inschatting willen hebben van de potentie van hun eigen bosrand. Uit de reacties van de deelnemers is, binnen drie weken al, gebleken dat ook hier veel animo voor is.

John Smit

EIS-dag 15 januari 2005

Blik op bos

De jaarlijkse EIS-dag wordt deze winter gehouden op 15 januari 2005 en zal plaatsvinden in Naturalis te Leiden. 's Ochtends worden tijdens de bijeenkomst van de werkgroepscoördinatoren en het EIS-bestuur het beleid en de lopende projecten besproken. Deze bijeenkomst staat in principe open voor alle geïnteresseerden. Het middagprogramma bestaat uit een zevental lezingen waarin specifiek aandacht wordt gegeven aan veranderingen in de Nederlandse bossen en de invloed die deze hebben op de Nederlandse ongewerveldenfauna. Afgelopen jaren is duidelijk geworden dat het ouder worden van bossen en het aangepaste bosbeheer op veel soortgroepen grote invloed heeft. Tijdens de lezingen wordt de beschikbare informatie van een aantal groepen op rij gezet.

10.30 **Zaal open & koffie**
11.00 **Coördinatorenoverleg**
12.00 **Lunchpauze** – Men kan, tegen betaling, gebruik maken van het zelfbedieningsrestaurant, maar het nuttigen van meegebrachte etenswaren is toegestaan.
13.30 **Inleiding – Mart-Jan Schelhaas**
13.50 **Zweefvliegen en veranderd bosbeheer in Nederland – Menno Reemer**
14.10 **Dood hout, bron van diversiteit – Johan Poutsma**
14.30 **Koffiepauze**
15.00 **Project bosrandbeheer – Kars Veling**
15.10 **Vliegend hert in kaart – John Smit**
15.20 **Bodemfauna van bossen – Matty Berg**
15.40 **Insectenplagen op bomen en klimaatverandering – Leen Moraal**
16.00 **Borrel**

Museum Naturalis ligt achter het centraal station van Leiden, vlakbij het Leids Universitair Medisch Centrum. Een routebeschrijving vindt u op www.naturalis.nl (onder Bezoekersinformatie).

Publicaties

Door Menno Reemer, met bijdragen van Matty Berg (MB) (publicaties over Collembola) en Theodoor Heijerman (TH) (publicaties over snuitkevers).

EIS-publicaties

Anonymus 2004. Waarnemingenverslag ongewervelden 2004. – EIS-Nederland, De Vlinderstichting en de Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie. 31 p. Gratis op te vragen bij De Vlinderstichting: telefoon 0317-467346, e-mail info@vlinderstichting.nl

Evenals in 2003 hebben EIS-Nederland, De Vlinderstichting en de NVL de krachten gebundeld om dit jaarlijkse waarnemingenverslag te maken. In tegenstelling tot vorig jaar wordt niet van alle soorten dagvlinders, libellen en sprinkhanen een verspreidingsoverzicht gegeven, maar slechts van een